

## Policy Paper: „Radikáli v uniformách“

### Radikalizácia a extrémizmus v ozbrojených silách ako riziko straty funkčnosti štátu

V marci 2015 schválila vláda Slovenskej republiky Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Je to v poradí už tretí strategický dokument prijatý v tejto oblasti od roku 2006. Radikalizáciu a extrémizmus považuje za jedny z najnebezpečnejších protispoločenských javov v modernej demokratickej spoločnosti. Napriek medziročnému poklesu zaznamenaných trestných činov extrémizmu na Slovensku predpokladá nárast snáh extrémistických hnutí získať sympatizantov a ich radikalizáciu. Analytické hodnotenie v oblasti extrémizmu na území SR predpokladá zamerať sa na potenciálne bezpečnostné riziká, aktuálne hrozby, trendy a vývoj v tejto oblasti. Jednou z oblastí, ktorá predstavuje potenciálne bezpečnostné riziko, je radikalizácia a extrémizmus v ozbrojených zložkách – v Ozbrojených silách SR a v Policajnom zbore SR.

Istý podiel na analytickej činnosti v uvedenej oblasti má aj CENAA. Od analýzy cezhraničnej spolupráce extrémistických skupín sa analytická činnosť posúvala k špecifickejšim otázkam. Jednou z ich bol extrémizmus v ozbrojených silách. Zámerom bolo analyzovať možný vstup prívržencov extrémistických a radikálnych hnutí do ozbrojených síl, ako aj potenciálne riziká súvisiace s možnosťami uplatnenia vojakov v extrémistických hnutiach po odchode z ozbrojených síl. Ozbrojené sily sú súčasťou spoločnosti a zároveň dôležitou silovou štátnou inštitúciou. K problémom, ktoré v súvislosti s ozbrojenými silami vystupujú do popredia, patria:

- prienik extrémistických a radikálnych názorov zo spoločnosti medzi príslušníkov ozbrojených síl,
- prejavy radikalizmu a extrémizmu medzi príslušníkmi ozbrojených síl,
- využitie súčasných a bývalých vojakov extrémistickými hnutiami,
- zapojenie bývalých vojakov do extrémistických ozbrojených skupín v krajinách, ktoré sú postihnuté vnútornými konfliktami.

Najväčšou bezpečnostnou hrozbou je hrozba prevahy extrémizmu v ozbrojených silách, čím štát môže stratiť schopnosť spravovať spoločnosť a plniť základné bezpečnostné funkcie.

### Niektoré poznatky z rizík využitia vojakov extrémistickými organizáciami

Súhrn základných poznatkov a informácií si čitateľ môže nájsť v komplexnejšej podobe v materiáli „Riziko radikalizácie v ozbrojených silách: Pohľad zvnútra“ CENAA, máj 2015.<sup>1</sup>

Z doterajších poznatkov vyplýva, že aktívni vojaci, ako aj vojenský veteráni, sa nestretávajú s pojmom extrémizmus príliš často. Rovnako v ozbrojených silách je iba zanedbateľné percento trestných činov s prvkami extrémizmu. Jedným z rizík je riziko potenciálnej možnosti získania bývalých vojakov pre spoluprácu s extrémistickými skupinami. Názory nie sú nijako jednoznačné. Približne 33 % opýtaných medzi úzkou skupinou veteránov zastáva názor „áno“ alebo „skôr áno“, ale 56 % je názoru „skôr nie“, alebo „nie“. V ústnych rozhovoroch sa bývalí vojaci, ktorí odišli z ozbrojených síl neskôr, jednoznačnejšie vyjadrili, že takáto možnosť existuje. V ojedinelých prípadoch potvrdili istý záujem o ich vojenské skúsenosti. Pomerne široká zhoda je v názoroch na otázku, čím by mohli byť bývalí vojaci zaujímaví pre extrémistické skupiny a hnutia. Predovšetkým ide o využitie skúseností z výcviku a z účasti na vojenských operáciách, pričom nie je vylúčené, že by aktívni alebo bývalí vojaci mohli byť oslovení pre celkovú organizáciu činnosti a podporu v mieste pôsobenia. Rizikovým faktorom je, že existuje istý prienik v hodnotovej orientácii medzi pravicovými extrémistami a príslušníkmi ozbrojených síl (disciplína a organizovanosť, vlastenectvo, zbrane, autorita...). Extrémisti sú okrem ozbrojených síl a policajného zboru najorganizovanejšou zložkou. Ak získajú v spoločnosti prevahu prístup k zbraňam, znamená to závažné ohrozenie demokracie a bezpečnosti v štáte. Skúsenosti z Ukrajiny to iba potvrdzujú.

Existujú špecifické spôsobilosti a vlastnosti, ktoré sú využiteľné v extrémistických organizáciách. V rámci bojovej prípravy môžu súčasní i bývalí vojaci odovzdať vojensko-odborné zručnosti v oblasti organizovaného hromadného násillia, umožniť jednoduchší prístup k vojenskému materiálu, k zbraňam a k munícii. O prieniku hodnôt je možné hovoriť v sociálnej oblasti, kde u bývalých vojakov a u členov extrémistických organizácií sa prejavuje skupinová identita, stále členstvo, kariérny rast, sociálny rebríček, vzťahy nadriadenosti a podriadenosti - hierarchia. Patrí tuaj symbolika (odznaky, nášivky) a uniformy, pochody, spoločné ciele. K vlastnostiam, ktoré sú „využiteľné“ u vojakov či bývalých vojakov, je možné zaradiť tie, ktoré sú charakterizované ako „morálno-vôľové“. Tupatrí rozhodnosť, disciplína, zodpovednosť za splnenie úlohy či misie, schopnosť zvládať záťažové situácie a nepodliehať panike.

<sup>1</sup> [http://cenaa.org/wp-content/uploads/2015/05/Anal%C3%BDza\\_final\\_SVK.pdf](http://cenaa.org/wp-content/uploads/2015/05/Anal%C3%BDza_final_SVK.pdf)

Rovnako sú zaujímavé „líderské vlastnosti“, schopnosť práce s ľuďmi, ako aj spôsobilosti odborného charakteru. Predovšetkým skúsenosti z misií a konfliktov, využitie poznatkov z organizácie ozbrojených síl a osobné organizačné schopnosti (plánovanie, organizácia a príprava materiálneho zabezpečenia akejkoľvek akcie). Atraktívne môžu byť aj špecifické skúsenosti špecialistov: postupy armády či polície pri demonštráciách, alebo pri obsadzovaní budov a ulíc. –Ale aj skúsenosti z výcviku (formy a spôsoby), schopnosť ovládať zbrane a techniku, práca s muníciou a zbraňami, prístrojmi pre nočné videnie alebo s informačnými prostriedkami.

### **Možné príčiny radikalizácie súčasných a bývalých vojakov**

Existujú rôzne príčiny radikalizácie súčasných a bývalých príslušníkov ozbrojených síl. Jeden z názorov je, že sklonyk radikalizmu a extrémizmu v ozbrojených silách môžu byť v istých prípadoch vzburou jednotlivca, ktorá vyplýva z nezvládnutia prechodu z náročnej vojenskej služby, ktorej súčasťou sú i vojnové operácie, do bežného života. Táto vzbura môže byť namierená buď voči spoločnosti skupinám (násilné riešenie medzietnických konfliktov v komunite, rozpady rodín alebo útoky na samotný štát – jeho inštitúcie). Ďalším spúšťačom môže byť problém v začlenení sa do spoločnosti, najmä tých príslušníkov, ktorí nie sú dostatočne krytí „sociálnym zabezpečením“. Frustrácia a problémy uplatniť sa na trhu práce môžu viesť k radikalizácii a protispoločenskej orientácii. Ako ukázali poznatky od bývalých vojakov, tento problém na Slovensku súvisí najmä s radikalizáciou v prístupe k rómskemu problému. Negatívny postoj je živý skôr sociálnymi otázkami, než nejakou imaginárnou etnickou nenávisťou. V rozhovoroch uvádzajú príklady, v akých rizikách vytvárali svoj príspevok do sociálneho systému a v akej výške. Porovnávajú to s ľuďmi, ktorí neodvedli nič. V tomto prípade ide skôr o stotožnenie sa so všeobecnými postojmi obyvateľstva, ktoré vidia rómske etnikum cez prizmu „poberania dávok“ bez toho, aby niečo odvedli do sociálneho systému.

V súčasnosti je možné rátať aj s iným problémom, súvisiacim s intoleranciou a extrémistickými prístupmi, s ktorým sa doteraz nerátalo, a tým je utečenecká kríza. Vojaci a bývalí vojaci, ktorí boli nasadení v oblastiach, odkiaľ utečenci prichádzajú (Irak, Afganistan, Kosovo) môžu priniesť aj negatívne – intolerantné postoje. Ako ukazuje vývoj, v utečeneckej kríze nie je vylúčené využitie ozbrojených zložiek – polície či armády. Zatiaľ nie je jasné, aký postoj k nej môžu vojaci zaujať. Po prvé, môžu mať negatívne skúsenosti z práce v misiách, čo sa môže odraziť v negatívnom postoji k doterajšiemu riešeniu krízy. Po druhé, vplyv môže mať už spomínaná sociálna situácia a určité „sociálne vyčlenenie“.

Rovnako sú zaujímavé „líderské vlastnosti“, schopnosť práce s ľuďmi, ako aj spôsobilosti odborného charakteru. Predovšetkým skúsenosti z misí a konfliktov, využitie poznatkov z organizácie ozbrojených síl a osobné organizačné schopnosti (plánovanie, organizácia a príprava materiálneho zabezpečenia akejkoľvek akcie). Atraktívne môžu byť aj špecifické skúsenosti špecialistov: postupy armády či polície pri demonštráciách, alebo pri obsadzovaní budov a ulíc. –Ale aj skúsenosti z výcviku (formy a spôsoby), schopnosť ovládať zbrane a techniku, práca s muníciou a zbraňami, prístrojmi pre nočné videnie alebo s informačnými prostriedkami.

### **Možné príčiny radikalizácie súčasných a bývalých vojakov**

Existujú rôzne príčiny radikalizácie súčasných a bývalých príslušníkov ozbrojených síl. Jeden z názorov je, že sklonky radikalizmu a extrémizmu v ozbrojených silách môžu byť v istých prípadoch vzbura jednotlivca, ktorá vyplýva z nevládnutia prechodu z náročnej vojenskej služby, ktorej súčasťou sú ivojnové operácie, do bežného života. Táto vzbura môže byť namierená buď voči spoločnosti skupinám (násilné riešenie medzietnických konfliktov v komunite, rozpady rodín alebo útoky na samotný štát – jeho inštitúcie). Ďalším spúšťačom môže byť problém v začlenení sa do spoločnosti, najmä tých príslušníkov, ktorí nie sú dostatočne krytí „sociálnym zabezpečením“. Frustrácia a problémy uplatniť sa na trhu práce môžu viesť k radikalizácii a protispoločenskej orientácii. Ako ukázali poznatky od bývalých vojakov, tento problém na Slovensku súvisí najmä s radikalizáciou v prístupe k rómskemu problému. Negatívny postoj je živý skôr sociálnymi otázkami, než nejakou imaginárnou etnickou nenávisťou. V rozhovoroch uvádzajú príklady, v akých rizikách vytvárali svoj príspevok do sociálneho systému a v akej výške. Porovnávajú to s ľuďmi, ktorí neodviedli nič. V tomto prípade ide skôr o stotožnenie sa so všeobecnými postojmi obyvateľstva, ktoré vidia rómske etnikum cez prizmu „poberania dávok“ bez toho, aby niečo odviedli do sociálneho systému.

V súčasnosti je možné rátať aj s iným problémom, súvisiacim s intoleranciou a extrémistickými prístupmi, s ktorým sa doteraz nerátalo, atým je utečenecká kríza. Vojaci a bývalí vojaci, ktorí boli nasadení v oblastiach, odkiaľ utečenci prichádzajú (Irak, Afganistan, Kosovo) môžu priniesť aj negatívne – intolerantné postoje. Ako ukazuje vývoj, v utečeneckej kríze nie je vylúčené využitie ozbrojených zložiek – polície či armády. Zatiaľ nie je jasné, aký postoj k nej môžu vojaci zaujať. Po prvé, môžu mať negatívne skúsenosti z práce v misiách, čo sa môže odraziť v negatívnom postoji k doterajšiemu riešeniu krízy. Po druhé, vplyv môže mať už spomínaná sociálna situácia a určité „sociálne vyčlenenie“.

V Českej republike prenikli na verejnosť informácie z prieskumu medzi príslušníkmi generálneho štábu z roku 2013. Aj keď sú niektoré údaje vytrhnuté z kontextu, pomerne vysoké percento respondentov chápe islam ako hrozbu a rovnako je pomerne vysoká podpora takej politickej strany, ktorá by ponúkla radikálne riešenie rómskeho problému.

Z názorov prezentovaných bývalými vojakmi u nás vyplýva, že práca s veteránmi a bývalými príslušníkmi ozbrojených síl bola doteraz skôr na okraji záujmu rezortu obrany. Je pochopiteľné, že aj rezort obrany spolupracuje predovšetkým s organizáciami, ktoré zastupujú veteránov. Tí „neorganizovaní“ chcú skôr urobiť „hrubú čiaru“ za kariérou profesionálneho vojaka. Prejavuje sa u nich nedôvera v existujúce organizácie, či skôr určitá skepsa. Občianske združenia bývalých vojakov poukazujú na skutočnosť, že zložky, ktoré majú agendu veteránov a bývalých vojakov v kompetencii, sú poddimenzované (a nemajú ani dostatočné prostriedky), aj keď je možné chápať celkové krátenie financií rezortu obrany a postupné znižovanie možností v dôsledku znižovania počtov v ozbrojených silách a trvalého krátenia rozpočtu na obranu. Počty bývalých vojakov výrazne prevyšujú existujúce počty, od čoho sa odvíjajú aj limity pre prácu s touto kategóriou.

Doposiaľ bolo vo výskumoch málo pozornosti venovanej skutočnosti, že extrémistické myšlienky môžu byť presvedčením. A teda zapojenie sa do extrémistických akcií nemusí byť iba dôsledkom nejakej frustrácie či nespokojnosti po odchode z ozbrojených síl, ale dôsledkom stotožnenia sa s filozofiou a ideológiou týchto hnutí. Poznatky z akademickej sféry (Akadémia ozbrojených síl) aj z akcií CENAA potvrdili, že jedným z rizík je transfer vojenských skúseností do výcvikových programov extrémistických a paramilitantných skupín. Rovnako sa prejavila zhoda v názoroch, že prejavy radikalizmu a extrémizmu v ozbrojených silách a vzťah radikálnych a extrémistických skupín (najmä však pravicových) tvoria najzávažnejšie aspekty problematiky vo vzťahu k hrozbám pre vnútornú bezpečnosť.

Vnútorná dimenzia tejto problematiky je iba jednou časťou problému. Medzinárodná dimenzia nadobúda čoraz väčšie rozmery. Doteraz bola vcelku komplexne analyzovaná spolupráca extrémistických organizácií na medzinárodnej úrovni. Pri analýze extrémizmu v ozbrojených silách sa tieto problémy objavili doteraz iba okrajovo. Ako ukazuje nedávny vývoj, nie je vylúčené ani priame angažovanie sa v konfliktoch v ozbrojených zložkách, ktoré nie sú kontrolované vládnymi štruktúrami oficiálnych štátov. Európa čelí bezpečnostnému problému, ktorý spočíva v zapojení sa občanov

jednotlivých štátov do bojovej činnosti Islamského štátu ISIL. Rizikom pre Slovensko (aj pre okolité štáty) je skôr zapojenie sa našich občanov do konfliktu na Ukrajine. Hoci neexistujú presné a overené údaje, účasť Slovákov a Čechov v jednotkách separatistických síl v Donecku sa na internete objavila. Na druhej strane sú aj indície účasti bojovníkov z Európy, vrátane Čiech a Slovenska, v prápore „Azov“, ktorý sa podieľa na protipovstaleckej operácii vládnych síl Ukrajiny. Títo príslušníci sa netaja neonacistickými názormi.

### Namiesto záveru

Riziko radikalizácie, prípadne zapojenia sa do extrémistických hnutí u bývalých vojakov a veteránov existuje. Doteraz získané údaje sú skôr vrcholom ľadovca. Problém je v práci s tými bývalými vojakmi, ktorí nie sú členmi profesijných združení, kde istá možnosť zistenia extrémnych názorov existuje, a tým aj možnosť pôsobenia (diskusie, edukácia, výmena názorov). Dajú sa hľadať možnosti „podchytenia“ bývalých vojakov (kontinuita práce s nimi) s dôrazom na tých, ktorí nie sú organizovaní v združeníach. Otázkou je, ktorá štruktúra ozbrojených síl by sa mala tejto kategórii venovať v spolupráci s profesijnými organizáciami (občianske združenia). V budúcnosti je možnosť rozšíriť výskum zameraný na extrémizmus na širší okruh bývalých vojakov. Získať viac informácií o možnom zneužití zo strany extrémistických organizácií. (Vrátane zapojenia v zahraničí, príklad Ukrajina). Túto problematiku by bolo dobré spojiť s prácou MV SR (práca s bývalými policajtmi). Zvážiť sa dá aj využitie spolupráce s Radicalisation Awareness Network Európskej komisie. Túto spoluprácu odporúča aj Konceptia boja s extrémizmom schválená vládou SR. Zapájané sú však skôr zložky MV SR a MZV.

Sociálne otázky a možnosti uplatneniasa na trhu práce zostávajú súčasťou práce s bývalými vojakmi. V tejto oblasti pretrváva celospoločenský názor, že bývalí vojaci majú výsluhové penzie, a preto nie je potrebné venovať problému nejakú „nadmernú pozornosť“. Realitou, najmä v kategórii mladších ročníkov odchádzajúcich z OS SR, je, že časť z nich takúto formu dôchodku nemá. A časť z nich ju nebude mať ani po prijatí nového „sociálneho zákona“ – celoživotné povolanie sa nebude týkať každého. V koordinácii s profesijnými združeniami je možné skvalitniť programy prechodu do civilu. Uvažovať sa dá napríklad o možnej podpore zo strany MOSR pre také opatrenia, ako sú špecifické poisťky pri odchode do civilu, určité typy sporení (na základe poznatkov z iných krajín NATO). Rovnako je možná napríklad koordinácia využívania prostriedkov, projekty sociálnej a pracovnej integrácie tak pre

bývalých vojakov, ako aj pre bývalých policajtov. Na základe skúseností z niektorých krajín NATO by pomohol aj monitoring možností tých zamestnávateľov, ktorí sú schopní sa venovať pracovnej integrácii bývalých vojakov. SBS, ktoré boli doteraz „najväčším“ doterajším zamestnávateľom bývalých policajtov a vojakov, sú saturované.

Z hľadiska možného vývoja radikalizácie a extrémizmu sú pozoruhodné dva nové fenomény. Jedným je vznikajúci systém dobrovoľnej vojenskej služby a aktívnych záloh. Dôležité je vytvoriť systém zamedzovania možnosti prijatia extrémistov do výcviku a neskôr zaradenie do aktívnych záloh. Pomôcť by mohlo špecifické testovanie na zistenie tendencií k radikalizmu a extrémizmu, rovnako premyslenie spôsobu komunikácie, prípadne monitoringu po skončení základného výcviku pri ďalšom precvičení záloh. Celkový prehľad o vojakoch, ktorí odišli z ozbrojených síl, a komunikácia s nimi zostáva zatiaľ slabou stránkou v práci s nimi.

Ďalším fenoménom je, že po intenzifikácii utečeneckej krízy je pravdepodobné vyššie využitie ozbrojených zložiek na zastavenie narastajúcich nekontrolovaných aktivít. Monitoring názorov a prijímanie opatrení v eliminácii extrémistických postojov je jedna možnosť. Ďalšou je realizácia idey Európskej organizácie vojenských asociácií EUROMIL o „jednotnom európskom štandarde v sociálnej oblasti pre príslušníkov ozbrojených zložiek“. Tá vychádza zo skutočnosti, že ak sa ozbrojené zložky budú podieľať na udržaní sociálneho poriadku, demokracie a základných ľudských práv, tak je potrebné, aby u týchto zložiek boli garantované všetky sociálne a ľudské práva.